

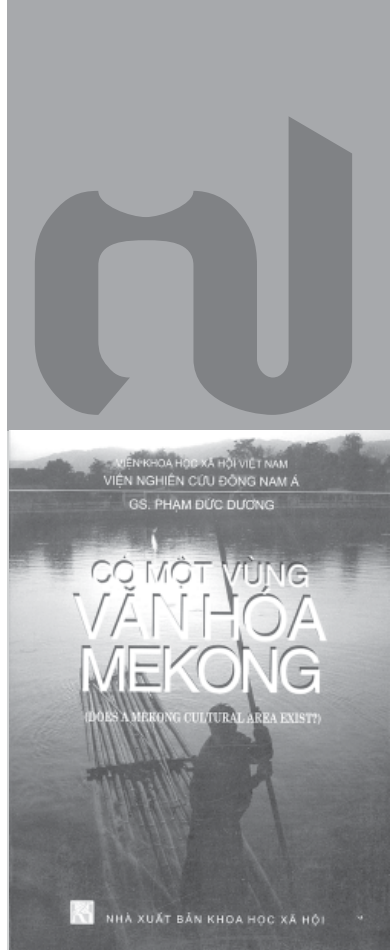
บทวิจารณ์หนังสือ
Phạm Đức Dương.
Có một vùng văn hóa Mekong
(Does A Mekong Cultural Area Exist?).

Hanoi: Nhà Xuất Bản Khoa học Xã Hội.
2007. 220 หน้า

มนธิรา ราโท
Montira Rato

เป็นที่ทราบกันว่าแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสายที่สำคัญสายหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีจุดกำเนิดจากเทือกเขาสูงในทิเบต ไหลผ่านประเทศ จีน ลาว เขมร ไทย และเวียดนาม ความยาวของแม่น้ำประมาณ 4,200 กิโลเมตร หนังสือเรื่อง *มีพื้นที่วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง (Có một vùng văn hóa Mekong)* เป็นอีกหนึ่งผลงานด้านวิชาการที่พยายามชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของแม่น้ำโขงในการสร้างความใกล้ชิดและเป็นหนึ่งเดียวกันของวัฒนธรรมของผู้คนในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง ผู้เขียนเชื่อมโยงแนวคิดและข้อมูลต่างๆ เพื่อแสดงให้เห็นว่าลุ่มน้ำโขงเป็นแหล่งน้ำสำคัญที่ได้หล่อเลี้ยงบรรดาสิ่งมีชีวิต และผู้คนจากที่ต่างๆ และหลากหลายชาติพันธุ์ และผู้คนเหล่านี้มิได้พึ่งพาลุ่มน้ำโขงเพียงเพื่อการยังชีพเท่านั้น หากแต่แม่น้ำสายนี้ยังช่วยสานสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของผู้คนกลุ่มต่างๆ ในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงไว้อย่างแนบแน่นและยาวนานมากกว่าที่คนทั่วไปจะคาดคิด จนก่อให้เกิด *พื้นที่วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง*

หนังสือเล่มเดียวกันนี้ อ.สิริวงษ์ ให้ชื่อภาษาไทยว่า “แดนวัฒนธรรมบนลุ่มแม่น้ำโขง” ดูหน้า 1-บรรณาธิการ

หนังสือที่ตีพิมพ์สองภาษา คือ ภาษาเวียดนามและภาษาอังกฤษเล่มนี้เป็นผลงานของศาสตราจารย์ ฝ่าม ดึ๊ก เชื่อง (Phạm Đức Dường) นักวิชาการอาวุโสผู้มีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานและทำงานด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาในประเทศเวียดนามมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน หนังสือเล่มนี้เริ่มต้นด้วยบทความที่ผู้เขียนพัฒนามาจากปาฐกถาเรื่อง “มีพื้นที่วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง” (Có một vùng văn hóa Mekong) นำเสนอในการประชุมนานาชาติเรื่อง The Changing Mekong: Pluralistic Society under Siege จัดโดย ศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยขอนแก่น ระหว่างวันที่ 28-29 กรกฎาคม 2004 จากนั้น ผู้เขียนลงรายละเอียดมากขึ้นเกี่ยวกับข้อสังเกตและข้อเสนอทางวิชาการของตนในบทความที่ชื่อว่า “มีพื้นที่วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขงหรือไม่” (Có một vùng văn hóa Mekong) ซึ่งเป็นการอธิบายและยกตัวอย่างประกอบว่าเหตุใดผู้เขียนจึงเชื่อว่า “พื้นที่วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง” นั้นมีอยู่จริง

ในงานเขียนชิ้นนี้ ผู้เขียนหยิบยกหลักฐานด้านโบราณคดี ชาติพันธุ์ นิเวศวิทยา และภาษาศาสตร์ เพื่อเสนอว่าพื้นที่วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขงนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมข้าวซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของวัฒนธรรมในเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั่วไป ทั้งนี้ ผู้เขียนแบ่งเขตวัฒนธรรมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ออกเป็นสามส่วน นั่นคือ วัฒนธรรมของผู้คนในเขตภูเขา (ต้นกำเนิดของวัฒนธรรมมอญ-เขมร) วัฒนธรรมในเขตพื้นที่ราบลุ่ม (ของกลุ่มไท-เหวียด) และวัฒนธรรมของผู้คนเขตชายทะเล (Phạm Đức Dường, 2007 : 11-12) จากนั้น ผู้เขียนได้ตั้งข้อสังเกตว่าวัฒนธรรมของลุ่มแม่น้ำโขงนั้นเป็นวัฒนธรรมข้าวซึ่งต้องอาศัยน้ำในการเพาะปลูก หรือในภาษาเวียดนามเรียกว่า “วัน หวา หลัว เนือก” (Văn hóa lúa nước) สะท้อนผ่าน (1) ปัจจัยทางด้านการผลิต ได้แก่ วิธีการปลูกข้าว การเลี้ยงสัตว์ การคำนวณปฏิทิน ระบบชลประทาน อาหารการกินที่มีส่วนประกอบของน้ำปลา กะปิ พริก อันส่งผลให้อาหารของผู้คนในแถบนี้มีรสชาติใกล้เคียงกัน (2) โครงสร้างของครอบครัวและสังคมซึ่งประกอบด้วยครอบครัวเดี่ยวที่ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในครอบครัว การเคารพผู้อาวุโส ซึ่งโดยรวมแล้วสะท้อนความเป็นสังคมเกษตรของชาวนารายย่อย และ (3) รูปแบบของพิธีกรรมและความเชื่อ

เช่น แนวคิดหยิน-หยาง (ความเป็นหญิง-ชาย) แนวคิดเรื่องปฏิทินและฤกษ์ยาม ความเชื่อพื้นบ้าน การบูชาบรรพบุรุษ ผีบ้าน ผีเรือน ผีเมือง พิธีขอฝน การกินข้าวเหนียว รวมทั้งการบูชาพระแม่โพสพ (Phạm Đức Dương, 2007 : 17-19)

ทั้งนี้ ในทัศนะของผู้เขียนแล้ว วัฒนธรรมของชาวไท-ลาว นั้น มีบทบาทสำคัญในการร่วมสร้างพื้นที่วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง โดยมี “ต้นข้าวเป็นประจักษ์พยานที่สำคัญแห่งประวัติศาสตร์” (nhân chứng của lịch sử) และเป็น “ตัวละครสำคัญของวัฒนธรรมแม่น้ำโขง” (nhân vật tiêu biểu cho văn hóa sông Mékong) ในตอนหนึ่งของงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้เขียนกล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมข้าว ดังนี้

พวกเราเลือกข้าวเป็นตัวละครหลักและเป็นพยานแห่งวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง ทั้งนี้เพราะต้นข้าวนั้นผูกพันกับธรรมชาติและระบบนิเวศวิทยา และในขณะเดียวกัน ต้นข้าวยังสะท้อนถึงพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีส่วนสัมพันธ์กับหลักมนุษยธรรมและระบบนิเวศวิทยานั้นๆ อีกทั้งยังเป็นศูนย์กลางและตัวดึงดูดให้ผู้คนจากหลากหลายชาติพันธุ์ร่วมกันสร้างสรรค์วัฒนธรรมข้าวตามชายฝั่งจากตอนบนสู่ตอนล่างของลุ่มแม่น้ำโขง จากนั้น วัฒนธรรมนี้ได้ส่งผ่านไปยังทั่วทุกพื้นที่ในเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งในส่วนที่เป็นแผ่นดินและเกาะต่างๆ

(Phạm Đức Dương, 2007 : 33 - 34)

นอกจากวัฒนธรรมข้าวแล้ว ผู้เขียนให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ลักษณะทางภาษาศาสตร์ของภาษาตระกูลต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และอิทธิพลของภาษาและวัฒนธรรมอินเดียและวัฒนธรรมจีนต่อพัฒนาการทางวัฒนธรรมของผู้คนในภูมิภาคนี้ตั้งแต่ยุคอาณาจักรโบราณจนถึงยุคปัจจุบันก่อนที่จะกล่าวถึงพัฒนาการของสังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยุคใหม่หลังจากที่ได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตก และความพยายามของชาติต่างๆ ในการร่วมกันสร้างองค์การ

อาเซียนให้มีความเข้มแข็งและมี “เอกภาพท่ามกลางความหลากหลาย” โดยอาศัยพื้นฐานจากการมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมร่วมกันดังที่ปรากฏในเขตพื้นที่วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง

ในด้านรูปแบบของการนำเสนอ นั้น งานชิ้นนี้ก็มีข้อควรท้วงติงในหลายจุดได้แก่ เนื้อหาจากต้นฉบับภาษาเวียดนามและเนื้อหาในบทแปลภาษาอังกฤษไม่สอดคล้องกันในหลายจุดด้วยกัน ซึ่งหากผู้อ่านไม่สามารถเข้าถึงภาษาเวียดนามได้ก็อาจจะส่งผลให้เข้าใจเนื้อหาและข้อเสนอของผู้เขียนได้ไม่ครบถ้วนนัก นอกจากนี้ เนื้อหาและหลักฐานอ้างอิงเพื่อยืนยันสมมติฐานของผู้เขียนต่อลักษณะเฉพาะร่วมกันของวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขงนั้นยังจำกัดอยู่แต่ข้อมูลและความรู้ในส่วนที่เกี่ยวกับไท-ลาว และข้อมูลส่วนใหญ่เป็นข้อมูลจากการอนุมานและการตั้งข้อสังเกตของผู้เขียนที่ส่วนหนึ่งรวบรวมจากประสบการณ์การทำงานภาคสนามในประเทศลาวเป็นหลัก ส่วนข้อมูลสำคัญในส่วนที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมมอญ - เขมร นั้นค่อนข้างจำกัด อีกทั้ง ผู้เขียนยังให้ความสำคัญกับการศึกษาแนวภาษาศาสตร์มากกว่ามิติอื่น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่างานวิจัยชิ้นนี้จะมีข้อจำกัดบางประการในเรื่องการนำเสนอและแนวคิดที่นำมาเป็นกรอบในการศึกษาวิจัย แต่คุณภาพที่สำคัญของงานชิ้นนี้อยู่ที่ความพยายามที่จะเสนอให้เห็นถึงลักษณะร่วมกันของผู้คนในภูมิภาคแถบนี้โดยให้ความสำคัญกับเรื่องของภาษาศาสตร์ชาติพันธุ์มากกว่ากรอบของชาติและการสร้างอัตลักษณ์ให้กับ “ความเป็นชาติ” โดยเน้นความเป็น “ภูมิภาค” ที่พูดถึง “ความเหมือน” มากกว่า “ความต่าง” ซึ่งต่างจากแนวการศึกษาทั่วไปของนักวิชาการในภูมิภาคนี้ที่มักเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างชาติและอัตลักษณ์ให้กับประเทศซึ่งครั้งหนึ่งต้องต่อสู้เพื่อให้รอดพ้นจากการล่าอาณานิคม และต่อมาต้องเผชิญหน้ากับปัญหาความทางวัฒนธรรมจากภายนอกอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นเหตุให้ผู้คนในภูมิภาคนี้มักพะวงกับความอยู่รอดของตนและหันหลังให้แก่กัน ดังนั้นงานเขียนของนักวิชาการอาวุโสชาวเวียดนามผู้นี้จึงเป็นสัญญาณอันดีสำหรับการหันหน้าเข้าหากันอีกครั้งของผู้คนในแถบลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งผู้เขียนเชื่อว่าครั้งหนึ่งเคยมีต้นกำเนิดมาจากที่เดียวกันหรืออย่างน้อยก็ได้อาศัยลำนํ้าโขงในการหล่อเลี้ยงชีวิตและก่อร่างสร้างวัฒนธรรมร่วมกันมา